

АТРОФ-ОЛАМ БИЛАН ТАНИШТИРИШГА ОИД ДИДАКТИК О‘ЙНЛАР

Tursunboyeva Z.U.

ChDPU Maktabgacha talim metodikasi kafedrasi o‘qituvchisi

Tayanch so‘zlar: didaktik o‘yinlar, texnologiya, metod, ta’limiy o‘yinlar.

Ключевые слова: дидактические игры, технология, метод, обучающие игры.

Key words: didactic games, technology, method, educational games.

Резюме:

Mazkur maqolada talabalarga tabiat bilan tanishtirishga oid didaktik o‘yinlar, ularning turlari va ularni tashkil qilish haqida bilim berish, maktabgacha yoshdagi bolalarga bilim berishda bilimlar mazmunga ko‘ra uslub va usullar tanlash va uni to‘g‘ri tashkil eta olish haqida ma’lumotlar berib boriladi. Bu o‘yinlar ishtirokchilarda aqliy, axloqiy, jismoniy, psixologik, estetik, mehnat va boshqa ko‘nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu maqolada ta’lim-tarbiya faoliyatida didaktik o‘yinlardan va interfaol metodlardan qanday foydalanish xususida ma’lumotlar beriladi.

Резюме:

В данной статье приводятся знания о дидактических играх для знакомства учащихся с природой, их видах и организации, о выборе методов и методов по содержанию обучения детей дошкольного возраста и умения правильно его организовать. Эти игры помогают участникам развивать умственные, нравственные, физические, психологические, эстетические, трудовые и другие навыки. В данной статье представлена информация о том, как использовать дидактические игры и интерактивные методы в образовательной деятельности.

Summary:

This article provides knowledge about didactic games for introducing students to nature, their types and organization, about the choice of methods and techniques for the content of teaching preschool children and the ability to organize it correctly. These games help participants develop mental, moral, physical, psychological, aesthetic, labor and other skills. This article provides information on how to use didactic games and interactive methods in educational activities.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni “O‘zbekiston - 2030” strategiyasi to‘g‘risida 2023-yil 30-aprelda o‘tkazilgan referendumda umumxalq ovozi berish orqali O‘zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi qabul qilinganligi Yangi O‘zbekistonni barpo etishning konstitutsiyaviy asoslarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Xalqimizning erkin va farovon, qudratli Yangi O‘zbekistonni barpo etish bo‘yicha xohish-irodasini ro‘yobga chiqarish, har bir fuqaroga o‘z salohiyatini rivojlantirish uchun barcha imkoniyatlarni yaratish,

sogʻlom, bilimli va maʼnaviy barkamol avlodni tarbiyalash, global ishlab chiqarishning muhim boʻgʻiniga aylangan kuchli iqtisodiyotni shakllantirish, adolat, qonun ustuvorligi, xavfsizlik va barqarorlikni kafolatli taʼminlash maqsadida:

1. Yangi Oʻzbekiston taraqqiyot strategiyasini amalga oshirish jarayonida oʻrtirilgan tajriba va jamoatchilik muhokamasi natijalari asosida ishlab chiqilgan “Oʻzbekiston - 2030” strategiyasi 1-ilovaga muvofiq tasdiqlandi. Oʻzbekiston Respublikasi milliy davlatchiligimizning poydevori kun sayin mustahkamlanib, rivojlanib bormoqda. Mamlakatimizda yosh avlod taʼlim –tarbiyasiga boʻlgan eʼtibor ayniqsa sezirarli darajada kun kunga yanada kuchaymoqda. Shu nuqtayi nazardan Maktabgacha taʼlim sohasida ham qator oʻzgarishlar va vazifalar belgilab berildi.

Oʻzbekistonda 3 mln nafarga yaqin 3–7 yoshli bola bor. Ularni maktabgacha taʼlim bilan qamrab olish darajasi 74 foizni tashkil qilmoqda. Mamlakatda bu koʻrsatkichni 2026-yilgacha 80 foizga, 2030-yilga borib, 100 foizga yetkazish reja qilingan. Oʻzbekistonda bolalarning 74 foizi maktabgacha taʼlim bilan qamrab olingan

Bugungi kunda Oʻzbekistonda jami 33 942 ta maktabgacha taʼlim tashkiloti faoliyat yuritmoqda. AOKAda oʻtgan brifingda Maktabgacha taʼlim agentligi axborot xizmati rahbari Mavluda Asqarxoʻjayeva tizimdagi ishlar haqida maʼlumot berdi. Uning soʻzlariga koʻra, respublikadagi jami maktabgacha taʼlim tashkilotlarining 6780 tasi davlat bogʻchalari, 27 162 tasi esa nodavlat tashkilot hisoblanadi.

Maktabgacha taʼlim bilan qamrab olingan 661 945 nafar (93 foiz) 6 yoshli bolalarning 170 721 nafari 7490 ta boshlangʻich taʼlimga bir yillik bepul majburiy tayyorlov guruhlariga, 457 008 nafari 9031 ta toʻliq kunlik tayyorlov guruhlariga, 33 429 nafari 1337 ta qisqa muddatli tayyorlov guruhlariga, 787 nafari mobil guruhlariga qamrab olindi. 2023-yilning may oyida Oʻzbekistonda maktabgacha taʼlim qamrovini kengaytirish boʻyicha 5 yillik dastur ishlab chiqilishi maʼlum qilingandi. Oʻzbekistonda 3 mln nafarga yaqin 3–7 yoshli bola bor. Ularni maktabgacha taʼlim bilan qamrab olish darajasi 74 foizni tashkil qilmoqda. Mamlakatda bu koʻrsatkichni 2026-yilgacha 80 foizga, 2030-yilga borib, 100 foizga yetkazish reja qilingan. 2022–2026-yilgi Taraqqiyot strategiyasiga koʻra, 5 yilda maktabgacha taʼlimdagi qamrov darajasini 62 foizdan 80 foizga yetkazish rejalashtirilgandi. 2026-yilga kelib esa 6 yoshli bolalarni 100 foiz maktabgacha tayyorlov tizimi bilan qamrab olish kutilmoqda. Buning uchun esa 7 mingdan ortiq nodavlat muassasalarni qurish, 160 mingdan koʻproq kadrlar malakasini oshirish maqsad qilingan.

“Oʻzbekiston - 2030” strategiyasida esa 2030-yilga kelib bolalarni maktabgacha taʼlim va tayyorlov guruhlarini bilan toʻliq qamrab olish reja qilingan. Taraqqiyot

strateiyasining 1-bo'limida I. Har bir insonga o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishi uchun munosib sharoitlarni yaratish

1.1. Ta'lim tizimi islohotlari.

1.Maktabgacha ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqish hamda bolalarning to'liq qamrovini ta'minlash.Bolalarni maktabgacha ta'lim va tayyorlov guruhleri bilan to'liq qamrab olish.Davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarini 100 foiz kompyuter sinfi bilan ta'minlash orqali tarbiyalanuvchilarda boshlang'ich kompyuter savodxonligi ko'nikmalarini shakllantirish. 100 foiz maktabgacha ta'lim tashkilotlarini toza ichimlik suv va zamonaviy sanitariya-gigiyena infratuzilmasi bilan ta'minlash. Pedagog kadrlar maqomini oshirish, ularning bilimi va malakasini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish.

1 000 nafar tarbiyachi va o'qituvchilarni xorijiy mamlakatlarga malaka oshirish va stajirovkaga yuborish.Maktabgacha ta'lim tashkilotlari va umumiy o'rta ta'lim muassasalari pedagog xodimlarining o'rtacha ish haqini 2 barobar oshirish. 500 ming nafar maktabgacha ta'lim tashkilotlari va umumiy o'rta ta'lim muassasalari xodimlarining malakasini uzluksiz oshirish.Ehtiyoj yuqori bo'lgan yo'nalishlar va olis hududlardagi abituriyentlar uchun pedagogik ta'lim yo'nalishlari bo'yicha kadrlarni to'liq davlat granti asosida tayyorlash tizimini joriy qilish kabilar belgilab qo'yilgan.

Maktabgacha yosh - ta'limda ayniqsa mas'uliyatli davr, chunki bu bola shaxsining dastlabki shakllanishi yoshidir. Bu vaqtda bolaning tengdoshlari bilan muloqotida uning shaxsiyatining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan juda murakkab munosabatlar paydo bo'ladi. Maktabgacha yoshda bolaning dunyosi allaqachon, qoida tariqasida, boshqa bolalar bilan uzviy bog'liqdir. Bola qanchalik katta bo'lsa, uning tengdoshlari bilan aloqalari shunchalik muhim bo'ladi. Maktabgacha yoshdagi bolalik - bu inson rivojlanishining juda muhim davri. Uning mavjudligi jamiyatning va ma'lum bir shaxsning ijtimoiy-tarixiy va evolyutsion-biologik rivojlanishi bilan belgilanadi, bu esa ma'lum yoshdagi bolaning rivojlanishi uchun vazifalar va imkoniyatlarni belgilaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalik, kelajakdagi maktab ta'limidan qat'i nazar, mustaqil ahamiyatga ega. Maktabgacha yoshdagi bolalik davri bolada kollektivistik fazilatlar asoslarini, shuningdek, boshqa odamlarga nisbatan insoniy munosabatni shakllantirish uchun sezgir. Agar bu fazilatlarining asoslari maktabgacha yoshda shakllanmasa, bolaning butun shaxsiyati nuqsonli bo'lib qolishi mumkin va keyinchalik bu bo'shliqni to'ldirish juda qiyin bo'ladi. Bu yoshda kognitiv faollik kuchayadi: idrok etish, vizual fikrlash rivojlanadi, mantiqiy fikrlashning boshlanishi paydo bo'ladi. Kognitiv qobiliyatlarning o'sishiga semantik xotira, ixtiyoriy e'tiborni shakllantirish yordam beradi.Intirishning amaliy yechimlarini aniqlash va amalga oshirishda katta ahamiyatga ega.

Didaktik o'yinlarning asosiy turlari: Intelektual (aqliy) va harakatli hamda aralash o'yinlardan iborat. Bu o'yinlar ishtirokchilarda aqliy, jismoniy ahloqiy,

psixologik, estetik, badiy, tadbirkorlik, mehnat va boshqa ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Ta'lim – tarbiya jarayonida asosan tarbiya ilarda ta'lim olish motivlarini, ularning turli yo'nalishdagi qobiliyat va qiziqishlarini oshiradigan, biror kasbga moyilliklarini ko'rsatadigan didaktik o'yinlardan foydalaniladi.

Didaktik o'yinlar nazariy, amaliy jismoniy, roli, ishchanlik va boshqa yo'nalishlar bo'yicha turlari bo'yicha ajratiladi. Hozirda kompyuter vositasidagi o'yinlar alohida o'ringa ega bo'lib bormoqda.

Didaktik o'yinlar tarbiyalanuvchilarda tahlil qilish, mantiqiy fikrlash, tadqiq qilish, hisoblash, o'lchash, yasash, sinash, kuzatish, solishtirish hulosa chiqarish, mustaqil qaror qabul qilish, guruh yoki jamoa tarkibida ishlash, ahloq odob o'rgatish, yangi bilimlar o'rgatish va boshqa faoliyat turlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan o'yinlarga ajratiladi.

Didaktik o'yinlardan amalda foydalanish orqali boshqa usullar yordamida erishish qiyin bo'lgan ta'lim – tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirish ko'zda tutiladi. Turli o'quv fanlariga oid didaktik o'yinlar mavjud bo'lib, ular shu fanlarni sifatli o'rgatish maqsadlariga xizmat qiladi.

Umumiy o'yinlar nazariyasiga, mavjud barcha o'yin turlarini tasniflashda ularni funksional, mavzuli konstruktiv, didaktik, sport va harbiy o'yinlariga ajratiladi. Bularning orasida ta'lim-tarbiya vazifalarini amalga oshirish imkoniyatini berishi bilan alohida o'ringa ega. O'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalarning asosiy faoliyat shakli hisoblanadi. Bu esa pedagog va psixolog olimlar tomonidan shu yosh davridagi o'yinlarning ta'lim-tarbiyaviy ahamiyatini o'rganish va yanada oshirish bo'yicha tadqiqotlar olib borilishiga asos bo'ldi.

Natijada, oldingi asrning 60-yillari boshidan AQSH-da so'ngra boshqa g'arb mamlakatlarida ishchanlik o'yinlari qo'llanila boshlandi. Ishchanlik o'yinlari tadqiqotchilari bu usulni eng asosiy, samarali va tejamli ta'lim metodlaridan iborat deb takidlaganlar.

Didaktik o'yin texnologiyalari amalga oshiriladigan ayrim noan'anaviy faoliyat shakillari

Ishchanlik o'yini faoliyati–dars mavzusi bo'yicha masalalarni hal etish jarayonida tarbiyalanuvchilarning faol ishtirok etishini ta'minlash orqali yangi bilimlarni o'zlashtirish mashqi.

Rolli o'yin faoliyati - mavzu bo'yicha masalalarni o'rganishda o'quvchilarga oldindan ma'lum rollarni taqsimlash va dars jarayonida shu rolni bajarishlarini tashkil etish asosida bilimlarni mustahkamlash mashg'uloti.

Teatrlashtirilgan faoliyat – dars mavzusi bilan bog'liq sahna ko'rinishlari tashkil etish orqali dars mavzusiga doir kompyuter materiallari (multimedia, virtual o'quv kursi va shu kabilar) asosida o'tiladigan mashg'ulot.

O‘yin faoliyati – mavzuga mos o‘yin orqali tarbiyalanuvchilarning o‘zlashtirishlari tashkil qilish mashg‘uloti.

Kontsert faoliyati - mavzusini sahnalashtirgan holdagi kontsert shaklida ifodalash mashqlari bo‘lib, o‘quvchilarni faollashtirish va bilimini mustahkamlash imkoniyatini beradi.

“Tergovni bilimdonlar olib boradi” faoliyat - oldindan puxta o‘rganilgan mavzuni tarbiyalanuvchilar yordamida qiziqarli savol-javoblar, tahlillar asosida isbotlab tushuntirish mashqlari bo‘lib, bunda tarbiyalanuvchilar dars mavzusini o‘zlashtirib, eslab qolishlari uchun qulaylik yaratiladi.

Integral (integratsiyalashgan) faoliyat - bir necha fanlarga oid integratsiyalash uchun qulay bo‘lgan mavzular bo‘yicha tashkil qilingan faoliyat bo‘lib, tarbiyalanuvchilarning turli fanlarga qiziqishlarini ortirib, ta‘lim jarayonidagi faolliklarini ta‘minlaydi.

Bunday faoliyatlar tarbiyalanuvchilarga fanlararo bog‘liqlikni o‘rgatish orqali ulardan olam tuzilishining ularning ilmiy asoslarini to‘liq idrok etish, ilmiy dunyoqarashlarini shakllantirish, ijodiy tafakkurlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

“Mo‘jizalar maydoni” faoliyati – tarbiyalanuvchilar bilan o‘tkaziladigan qiziqarli o‘yin bo‘lib, turli savollarga belgilangan vaqt davomida to‘g‘ri javoblar topish va g‘oliblarni rag‘batlantirish orqali o‘quvchilarda fikrlash, topqirlik, ziyraklik va bilimlarini kengaytirib borish sifatlarini shakllantiradi.

Didaktik o‘yinlarni amalda qo‘llash shart-sharoitlari. Didaktik o‘yinlarni tanlashda ishtirokchilarning yoshi, bilimi va tarbiyalanganlik darajasi hisobga olinadi. Har bir didaktik o‘yin mashg‘ulotlariga o‘ziga xos xavfsizlik talablari qo‘yiladi. Bu xavfsizlik talablariga to‘liq rioya qilinishi har bir tashkilotchining doimiy e‘tiborida bo‘lishi lozim.

Bundan tashqari har bir didaktik o‘yin uchun sarflanadigan vaqt miqdorini to‘g‘ri belgilash va unga rioya qilishning o‘ziga xos asoslarini bilish va darsning maqsadiga muvofiq qo‘llash talab qilinadi.

Didaktik o‘yin turlarini tanlash me‘zonlari:

- ishtirokchilar tarkibi bo‘yicha o‘g‘il-bolalar, qiz-bolalar, qiz bolalar, o‘smirlar katta yoshdagilar uchun o‘yinlar;

- ishtirokchilar soni bo‘yicha –yakka, juftlikda kichik guruh, sinf jamoasi, raqobotdosh komandalar, sinflar aro va ommaviy o‘yinlar ;

- o‘yin jarayoni bo‘yicha – fikrlash, o‘ylash topog‘onlik, harakatlar musobaqa va boshqalarga yo‘naltirilgan yo‘llar;

- vaqt me‘yori bo‘yicha dars, mashg‘ulot vaqtining reja bo‘yicha ajratilgan qismi, o‘yin maqsadiga erishguncha, g‘olib yoki g‘oliblar aniqlanguncha davom etadigan va boshqa o‘yinlar.

O‘qituvchi pedagog, avval tarbiyalanuvchilarni individual (yakka tartibdagi) so‘ngra guruhli o‘yinlarga tayyorlashi va uni o‘tkazishi, o‘yin muvaffaqiyatli

chiqqandan so'ng esa ularni ommaviy o'yinlarga tayyorlashi lozim. Chunki tarbiyalanuvchilar didaktik o'yinli mashg'ulotlarda faol ishtirok etishlari uchun zaruriy bilim, ko'nikma, malakalarga ega bo'lishlari, bundan tashqari guruh jamoasi o'rtasida hamkorlik, o'zaro yordam vujudga kelishi lozim. Didaktik o'yinli mashg'ulotlar orasida konferensiya mashg'ulotlari ham muhim o'rin tutadi. Konferensiya mashg'ulotlari tarbiyalanuvchilarning bilish faoliyatini faollashtirishda ilmiy dunyo qarashini kengaytirishda, qo'shimcha va mahalliy materiallar bilan tanishtirishda, ilmiy va ilmiy-ommabob adabiyotlar bilan mustaqil ishlash ko'nikma va malakalarni orttirish, mustaqil hayotga ongli tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Konferensiya mashg'ulotini o'tishdan oldin mashg'ulot mavzusini maqsad va vazifalarini belgilanadi.

Ta'lim tizimida yangi pedagogik texnologiyani qo'llash ma'lum qolip asosida fikrlashni emas, balki umumiy yechimga xilma-xil ijodiy izlanishlar orqali kelishini ta'qozo qiladi. Ta'lim-tarbiya tizimiga kreativ yondashuv tarbiyalanuvchilarning bilim olishlariga zamin yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, bolalarni atrof-olam bilan tanishtirishda bolalarning yosh va rivojlanish xususiyatlari va qiziqishlaridan kelib chiqib tarbiyachi o'z maqsadiga erishish yo'lida turli uslub va usullardan to'g'ri foydalanish, bu jarayonda turli innovatsion o'yinlar va texnologiyalardan foydalangan holda bolalarga axborot va bilimlarni yetkazib bera olishi kerak. Bu faoliyatni tashkil etishda albatta tarbiyachidan pedagogik mahorat, bilim, malaka va ko'nikmalar talab etiladi. Biz qaysi uslubdan foydalanmaylik bolalarga ma'lumotlarni to'g'ri va aniq tushuntirib, yetkaza olsakkina maqsadga erishgan bo'lamiz.

Adabiyotlar:

1. A.Zununov. N. Hotamov. J. Esonov. Maktabda adabiyot o'qitish metodikasi. Toshkent, "O'qituvchi" 1993.
2. Q.Yuldoshev. Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari. Toshkent, "O'qituvchi", 1996.
3. Q.Yo'ldoshev, O.Madaev, A. Abdurrazoqov. Adabiyot o'qitish metodikasi, dasturiy qo'llanma. Toshkent, 1994.
4. M.Umarova/Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda atrof-muhitga ma'suliyatli munosabatda shakllantirish.-T.:2008.
5. SH.A.Sodiqova, M.A.Rasulova / Bolalarni tabiat bilan tanishtirish metodikasi.-T:.,Fan va texnologiyalar" 2013.
6. X.J.Jabbarova / Tabiat bilan tanishtirish metodikasi.-T.:2009.

Internet saytlari

www.pedagog.uz
www.edu.uz
www.arxiv.uz
www.tafakkur.uz